

T. Mihály Révész, A sajtópolitika egyes kérdései Magyarországon a kiegyezés után /Niektoré otázky tlačovej politiky v Uhorsku po vyrovnaní/, Budapest 1977, 119 s.

Účel tohto spisu je vyplniť medzeru v historiografii Uhorska pre oblasť dejín tlače, a to zo stránky právnohistorickej. Doteraz sa tieto dejiny skúmali len do obdobia rokov 1848-tych. Preto si autor predsavzal pokračovať v tom pre obdobie rakúsko-uhorského vyrovnania. To bolo obdobie rozmachu buržoázneho, resp. kapitalistického spoločenského poriadku a v historiografii sa kvalifikuje ako obdobie tzv. dualizmu. Politika vtedajšej vládnucej triedy podľa autora nebola nijako vedecky podložená, ale podliehala triednym záujmom, ktoré sa uplatňovali alebo pudove, alebo vyvierali z poznania. To platilo aj o požiadavke tlačovej slobody, ktorej pojem chápe autor ako historickú kategóriu. Hoci sa tlačová sloboda vyhlasovala za nescudziteľné právo občana, predsa sa v buržoáznom období nikde na svete neuskutočnila v úplnosti. Lebo vládnuca trieda zapojila tlač do služieb zabezpečenia svojej nadvlády.

V Uhorsku sa vynorila idea slobody tlače koncom 18. storočia v kruhoch tzv. jakobínov. Pritom išlo hlavne o boj proti prechmatom cenzúry. Ale k prácam na osnove tlačového zákona sa prišlo až v revolučnom období okolo r. 1848. Jeho vedúcim ustanovením bolo zrušenie cenzúry. Hoci obsahoval mnohé trestné ustanovenia o tlačových deliktach namierených proti vtedajšiemu spoločenskému zriadeniu, predsa sa tieto ustanovenia nikdy neaplikovali a tak štátny aparát nehatil slobodný pohyb tlače.

V období absolutizmu po r. 1848 nastal útlm buržoáznej ústavnosti a aj po páde absolutizmu prebiehala v 2. polovici 19. storočia buržoázna premena antidemokraticky. Do tejto tendencie zapadlo aj rakúsko-uhorské vyrovnanie. Preto vedľa prvkov buržoázneho parlamentarizmu sa uplatňovali aj absolutistické tendencie a napriek liberálnemu zovňajšku štátneho zriadenia mala prevahu výkonná moc. V tejto súvislosti sa autor stotožnil s názorom, podľa ktorého občianske slobody a národnostné práva síce boli obmedzené, ale predsa vraj existovali. V porovnaní s inými východoeurópskymi krajinami aj umožňovali širší rozmach robotníckemu hnutiu a nemaďarským národnostiam. Tak sa autor snažil ospravedlňovať politiku vtedajšej vládnucej triedy voči nemaďarským národnostiam Uhorska tým, že zmenšoval závažnosť jej prechmatov proti týmto národnostiam. Táto snaha sa opätovne prejavuje v súčasnej maďarskej historiografii, keď ide o národnostnú otázku v Uhorsku (Kemény, Csizmadia). Pravda, tým sa účinne nepodvracia existencia uvedených prechmatov, len sa pri ich morálnom hodnotení prejavuje snaha umenšovať intenzitu týchto prechmatov.

O stave tlače po vyrovnaní podal autor len stručný prehľad, pokiaľ to pripúšťa právnohistorická problematika spisu. Poukázal najmä na to, že noviny vychádzali v malom počte exemplárov, aj tie sprvu prevažne v nemčine. Pritom napriek straníckym rozporom vcelku všetka tlač podporovala buržoázny spoločenský poriadok. Aj uvedené rozpory vyúsťovali napokon do snahy vládnych skupín vyvážiť tlač tých skupín, ktoré boli dočasne vylúčené z politickej moci. Do služieb tejto snahy zapojili okrem iných aj tvorbu tlačového práva a protekcionistickú politiku.

V zornom uhle tohto stavu analyzoval autor najskôr tvorbu tlačového práva ako nástroja tlačovej politiky. Prvým krokom v tomto smere bolo, že sa po vyrovnaní obnovila platnosť tlačového zákona z r. 1848. Ale v komorách snemovne sa vynorili rozpory vo veci ustanovení tohto zákona o stíhaní tlačových deliktov. Kompetencia na to sa priznávala porotám, ale tie zriadili len pri súdnych tabuliach, ktorých bolo v celej krajine päť. Pre činnosť týchto porôt vydali spoločné nariadenie ministerstvo vnútra a ministerstvo spravodlivosti o tzv. "vykonaní" tlačového zákona. V ňom sa s dôrazom ukladalo miestnym administratívnym orgánom, aby predkladali aspoň dvarazy mesačne výkazy o úplne alebo čiastočne politickej tlači vo svojom územnom obvode. Okrem toho vydal minister spravodlivosti osobitné nariadenie o porotách zriadených v týchto slobodných kráľovských mestách: Pešť, Budín, Kőszeg, Trnava, Debrecín a Prešov. Nadväzovalo na úpravu porôt z r. 1848, ale vcelku bolo reakčnejšie. No autor predsa považuje za kladnú črtu to, že zoznam porotcov sa zostavoval nie z predstaviteľov muni-
cipií, ale zo zástupcov prevažne buržoáznych vrstiev uvedených miest. Súhrne však podľa autora tak tlačový zákon, ako aj nariadenie z r. 1867 o porotách umožňovalo zabezpečovať buržoáznu tlačovú slobodu, aj napriek občasným tvrdým zásahom výkonnej moci. V prvom desaťročí po vyrovnaní si tak vláda v tlačových veciach nevydobyła hegemoniu, a to nielen pre autonómnú voľnosť porôt, ale aj pre nedomyšlenosť tvorby tlačového práva. Prejavilo sa to na jednotlivých ďalších právnych opatreniach.

Preto vyšli viaceré nariadenia, ktorými sa doplňovali a vysvetľovali ustanovenia nariadenia o porotách. To bolo príznakom slabín tohto nariadenia. Okrem iných sa pritom zosilnila pozícia vyšetrojúceho sudcu a upravila sa spolupráca verejného žalobcu, urýchlilo sa konanie v tlačových veciach. Predsa sa však najmä zo stránky vládnych kruhov pociťovali nedostatky a medzery tlačového práva a vynorila sa požiadavka sprísniť toto právo jeho novelizáciou, resp. kodifikáciou. Ale z toho zišlo, čo autor pripisuje tomu, že vláda aj snem boli za-
neprázdnení najmä právoтворbou v oblasti verejnej správy. Keď preto

na tvorbu nového tlačového zákona nedošiel rad, rozhodla sa vláda sprísniť aplikáciu tlačového práva a hlavne urýchliť stíhanie tlačových deliktov. To sa javilo vláde ako potrebné nielen pre spomínaný nedostatok tvorby nového tlačového práva, ale aj pre protekcionistickú prax štátnych orgánov. Analýze tejto praxe preto venoval autor druhú plovicu svojho spisu.

Vedúcim cieľom vtedajšej tlačovej politiky vlády bol boj proti tým novinám, ktoré vydávali spoločenské skupiny odporcov vyrovnania. Hlavným prostriedkom tohto boja boli protekcionistické metódy. V tejto súvislosti poukázal autor aj na požiadavky vláde oddaných vydávateľov slovenských časopisov "Krajan" a "Priateľ ľudu". Domáhali sa od vlády finančnej podpory, ale nenatrafili na dôsledné a dostatočné porozumenie. Lebo vláda postupovala obozretne, aby sa nevystavila kritike. Až keď ministerský predseda povolil značné finančné prostriedky na podporu oficiálnej chorvátskej tlače, vystúpili s požiadavkou o podporu zakladateľa rumunských a slovenských novín. Potom sa naplno rozprúdila protekcionistická politika vlády.

Na tlačovom odbore ministerského predsedníctva považovali za hlavnú úlohu v danej súvislosti podporovať takú tlač nemaďarských národností, ktorá by účinne paralyzovala protivládnu tlač. Podpora mala pozostávať v odpustení kaucie, finančných úľavách pri poštovej doprave a propagácii tejto provládnej tlače s použitím miestnych orgánov verejnej správy. Ale predvídala sa aj priama finančná podpora. Okrem toho sa obdobne podporovala aj maďarská vláde oddaná tlač, a to pre boj proti opozičným odporcom vyrovnania. Preto podľa vzoru tejto opozičnej tlače sa posielali väčšiemu počtu jednotlivcov v krajine výtlacky vládnych novín zadarmo. Ale tento spôsob šírenia tlače narážal na ťažkosti pri úhrade z úradných prostriedkov, lebo bol vystavený kritike opozície. Preto sa robil nátlak na vidiecke administratívne orgány, aby presvedčovali vydávateľov vidieckej tlače, a to najmä maďarskej, o potrebe propagovať vládnu politiku. Aj toto úsilie sa stretalo s menlivými postojmi najmä tých redaktorov, ktorí sa ohradzovali proti tomu, aby upadli do podozrenia závislosti od vlády.

Vcelku bola táto politika vlády ťažkopádna a neúspešná. Preto sa začali príslušné úradné opatrenia kontrolovať a skúmať ich účinnosť. To sa robilo po dôvernej linke a pritom sa zdôrazňovala aj dôvernosť celej tlačovej politiky vlády. Vynorila sa aj požiadavka, aby podporovaná tlač prinášala aj osvetové články a správy, okrem politického obsahu. Súčasne sa nečinne trpeli nedostatky vládnej tlače, ktorej časť napokon zanikla. Vtedy zanikol aj slovenský "Krajan", takže župan Nitrianskej a Trenčianskej stolice sa priam domáhali, aby vládne miesta zabezpečili vydávanie takej slovenskej tlače, ktorá by potie-

rala vláde nepriateľské zmýšľanie. Preto začali vychádzať slovenské noviny "Koruna", ktoré vydával univerzitný profesor Riedl.

V konečnom dôsledku ale stroskotala protekcionistická tlačová politika vlády pre nedostatok finančných prostriedkov, ktoré sa na to určili. To vysvetľuje autor tým, že neboli jasné teoretické, ani praktické otázky podpory tlače. K tomu sa družilo byrokratické vybavovanie a neschopnosť, prípadne opozičný postoj miestneho administratívneho aparátu. Preto vláda sotva stačila vyvážiť masový vplyv tlače krajnej ľavice, ľavého streda a maďarských národností.

Z obsahu spisu zreteľne vysvitá, že uhorská vláda po vyrovnaní s Rakúskom reprezentovala tú časť buržoázie krajiny spočinenú kompromisom s feudálmi, ktorá sa dohodla s rakúskou buržoáziou o vyrovnaní. V skúmanom časovom období musela čeliť politickej kampani odporcov vyrovnania, ktorí patrili k nacionalistickej zložke maďarskej buržoázie. Ale rovnako, ba ešte násťojčivejšie odporovali politike vlády predstavitelia maďarských národností Uhorska. Aj tieto národnosti v tom čase ešte reprezentovala národne uvedomelá buržoázia. Preto sa vláda usilovala použiť tlač aj proti nim, a to vydávaním a podporou provládnej tlače v rečiach týchto národností. Robotnícke hnutie sa ešte len začalo v Uhorsku rozvíjať, nebolo dostatočne organizované a preto nebadáť, že by vláda bola považovala za potrebné čeliť mu a použitím tlače.

Takéto zásadné závery plynú či priamo a či nepriamo z tohto spisu autora, ktorý ináč patrí k mladej generácii súčasných maďarských právnych historikov. Túto svoju publikáciu založil prevažne na archívnom materiáli. Spôsob, ako vydatne z neho čerpal a ako konštruoval svoje závery, dáva nádej, že z autora sa vypracuje rozhľadný a seriózný právnohistorický bádateľ. Tomu nasvedčuje aj to, že svoj pomerne stručný spis vystrojil vyše 210 poznámkami pod riadkom. Pripojil aj súhrny v angličtine a nemčine, aj keď výstižnosť týchto súhrnov nevyjadruje vždy príliehavo zložky obsahu spisu. No v každom prípade je tento spis veľmi hodnotným príspevkom k právnym dejinám obdobia tzv. dualizmu v Uhorsku.

Jozef Karpat